

УДК 341.24:930.25
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2026.35.02>

ГАВРИЛЕНКО О. А.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0001-5554-4919

ЕДИЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО У СТРУКТУРІ СУЧАСНИХ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Анотація. У сучасній історико-правовій науці міжнародного права зростає інтерес до першоджерел – договорів, морських кодексів, дипломатичних актів, що становлять основу історичної пам'яті міжнародного правопорядку. Це засвідчує перехід до історико-джерелознавчої рефлексії, у межах якої міжнародне право осмислюється як історично сформована система норм та ідей. Особливого значення в цьому контексті набуває едиційне джерелознавство – міждисциплінарний напрям, спрямований на наукове опрацювання, критичне відтворення та інтерпретацію міжнародно-правових пам'яток.

В статті показано, що едиційне джерелознавство поєднує методи археографії, текстології, філології, історії міжнародного права та порівняльного правознавства. Воно охоплює повний цикл роботи з джерелами – від їх виявлення та критичного редагування до реконструкції еволюції міжнародно-правових ідей. Визначено його основні функції: забезпечення автентичності текстів, встановлення авторства й датування, відтворення історико-політичного контексту, створення основи для компаративного аналізу та формування джерельної бази історико-правових узагальнень.

Методологія едиційного підходу ґрунтується на історико-контекстуальному, джерелознавчому, філологічному та порівняльно-правовому принципах. Вони дозволяють уникати анахронізмів, забезпечувати достовірність реконструкцій і простежувати тяглість фундаментальних ідей міжнародного права – суверенітету, територіальної цілісності, свободи морів та обмеження засобів війни.

Зроблено висновок, що едиційне джерелознавство виступає опосередковуючою ланкою між архівним документом і науковим знанням, забезпечуючи умови для адекватної інтерпретації історії міжнародного права. Його інституціоналізація та розвиток електронних корпусів джерел відкривають нові перспективи для українських досліджень у світовому академічному просторі.

Ключові слова: міжнародне право, едиційне джерелознавство, історико-правові дослідження, археографія та текстологія, порівняльно-правовий аналіз, історична автентичність документів.

Постановка проблеми. У сучасній науці міжнародного права дедалі виразніше окреслюється тенденція до історико-джерелознавчого переосмислення власних засад. Відновлення уваги до першоджерел – міжнародних угод (договорів, пактів, трактатів), морських кодексів, папських булл, маніфестів і декларацій – є не лише поверненням до витоків, а й необхідною

умовою осмислення тяглості правових ідей у глобальній історії цивілізації. Адже сучасне міжнародне право постає не ізольованою нормативною системою, а результатом тривалої еволюції, зафіксованої в численних пам'ятках міжнародно-правового письма.

В цьому контексті особливої актуальності набуває едиційне джерелознавство – міждисциплінарний напрям, покликаний забезпечити наукове опрацювання, критичне відтворення та контекстуальне тлумачення міжнародно-правових джерел. Його методологічна специфіка полягає в поєднанні історико-правового, текстологічного та порівняльно-правового підходів, спрямованих на відновлення автентичного змісту пам'яток і розкриття їхньої ролі в еволюції правової думки народів. Власне едиційна практика – тобто наукове видання пам'яток – формує підґрунтя для достовірної реконструкції норм, понять і концептів міжнародного права у їхньому історичному розвитку.

Актуальність проблеми зумовлена кількома чинниками. По-перше, зростає інтерес до джерельної бази міжнародного права як до елемента відновлення правової пам'яті цивілізацій. По-друге, історико-правова наука України, інтегруючись у світовий науковий простір, потребує власних наукових едицій – достовірних, повних і критично забезпечених видань міжнародно-правових пам'яток. По-третє, цифрова доба відкрила нові можливості для створення відкритих архівів, електронних корпусів документів і цифрових хрестоматій, що актуалізує методологічне осмислення принципів їх підготовки.

Водночас едиційне джерелознавство залишається недостатньо окресленим у системі історико-правових дисциплін, хоча саме воно формує наукову основу для достовірності історико-правових реконструкцій, запобігає анахронізмам і зміщенням контекстів, забезпечує коректне відтворення текстів, на яких вибудовується правова історія народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечно, питання едиційного джерелознавства неодноразово, переважно побіжно, висвітлювалися вітчизняними дослідниками. Серед найвідоміших можна назвати праці істориків І.Н. Войцехівської [1], Б. Я.С. Калакури [2], І. Корольова [3], С. Ф. Павленка [4], Н.В. Пуряєвої [5] та правознавців І.Б. Усенка [6], І.Й. Бойка [7], В.Є. Кириченка [8], Т.В. Бондарук [9], О.А. Гавриленка [10; 11], С.Г. Ковальнової [12] і багатьох інших. Водночас, спеціальні історико-правові розвідки з едиційного джерелознавства в контексті історико-правових досліджень міжнародного права науковцями до цього часу майже не здійснювалися.

Отже, **метою** статті є визначення місця едиційного джерелознавства у структурі сучасних історико-правових досліджень міжнародного права, розкриття його методологічних принципів та показ ролі едиційних практик у реконструкції еволюції міжнародно-правових ідей. Для досягнення мети передбачено розв'язання низки завдань: з'ясувати поняття, предмет і функції едиційного джерелознавства як історико-правового напрямку;

охарактеризувати історико-контекстуальний, джерелознавчий та порівняльно-правовий принципи його методології; показати значення едиційних практик для сучасної науки міжнародного права та формування українського внеску у світову документальну спадщину.

Виклад основного матеріалу. Поняття едиційного джерелознавства походить від латинського *editio* – «видання», «публікація», і в сучасній гуманітаристиці означає наукову діяльність, спрямовану на підготовку й критичне опрацювання текстів джерел. У сфері історико-правових досліджень воно постає як спеціальна дисципліна, що поєднує принципи археографії, палеографії, текстології та історико-правового аналізу, але водночас має власний предмет і методику.

Якщо археографія зосереджується на фіксації та описі документів [13], палеографія – на їхній матеріальній формі [14; 15], а текстологія – на встановленні первісного тексту [16; 17], то едиційне джерелознавство охоплює цілий цикл наукової роботи: від виявлення джерел міжнародного права до їхнього критичного відтворення у виданнях, придатних для наукового аналізу. Його предметом є історичні тексти міжнародно-правового характеру – міжнародні угоди (договори, пакти, трактати), морські кодекси, акти конференцій і конгресів, дипломатичне листування, що формували правовий простір міждержавних відносин.

Таким чином, едиційне джерелознавство виступає опосередковуючою ланкою між архівним документом та історико-правовим знанням: воно не лише забезпечує наукову достовірність джерела, а й формує умови для його інтерпретації в контексті розвитку міжнародного права.

Едиційне джерелознавство міжнародного права виконує низку специфічних функцій, що визначають його значення та місце в історико-правовій науці. По-перше, воно має текстоутворюючу функцію, забезпечуючи автентичність міжнародно-правових пам'яток через критичне порівняння рукописів, копій, різних редакцій і перекладів документів. По-друге, ідентифікаційна функція полягає у встановленні походження, авторства, часу та обставин укладання міжнародних актів, що дозволяє коректно визначити їхню історико-правову цінність. По-третє, контекстуально-інтерпретаційна функція надає змогу відтворити політичне, культурне та юридичне середовище, в якому виник конкретний текст, і тим самим уникнути анахронізмів у його тлумаченні. По-четверте, порівняльно-аналітична функція спрямована на створення бази для компаративного аналізу норм і концепцій міжнародного права різних епох, що забезпечує простеження еволюції правових уявлень і практик. Нарешті, системоутворююча функція полягає у формуванні документальної основи для історико-правових узагальнень, концепцій і доктринальних реконструкцій. Завдяки поєднанню цих функцій едиційне джерелознавство виступає важливим інструментом наукової легітимації історико-правових висновків, адже саме від якості критичного опрацювання документальної бази залежить достовірність усього корпусу знань про розвиток міжнародного права.

У структурі історико-правової науки едиційне джерелознавство посідає проміжну позицію між суто історичною реконструкцією та юридичним аналізом. Воно тісно пов'язане з історіографією міжнародного права [18], адже кожна нова едиція змінює оптику дослідження минулого, уточнюючи фактичну базу, термінологію, географію та контексти документів.

Водночас цей напрям взаємодіє з історією дипломатії [19; 20] та історією міжнародного права [21; 22; 23; 24; 25], утворюючи інтердисциплінарне поле, де текст міжнародного акта розглядається і як правовий факт, і як історичний артефакт.

Сучасна тенденція полягає у поступовій інституціоналізації едиційного джерелознавства – в межах юридичних факультетів і дослідницьких центрів міжнародного права воно набуває статусу методологічної дисципліни, необхідної для підготовки наукових видань міжнародних документів, цифрових архівів, а також коментованих хрестоматій на кшталт опублікованої видавництвом Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна [26].

В результаті едиційне джерелознавство стає ключовою ланкою в ланцюгу історико-правового пізнання: від джерела – через текст – до концепції, забезпечуючи єдність історичної достовірності й правової інтерпретації.

Визначальну роль у формуванні науково обґрунтованого та достовірного історико-правового знання відіграють методологічні принципи дослідження пам'яток (джерел) міжнародного права. Одну з провідних методологічних засад едиційного джерелознавства міжнародного права становить історико-контекстуальний принцип. Його сутність полягає у тлумаченні текстів міжнародно-правових пам'яток у зв'язку з політичною, культурною, соціальною та юридичною ситуацією епохи їх створення. Без такого контексту кожен документ ризикує бути сприйнятим як абстрактний нормативний акт, відірваний від реальної правової практики свого часу.

Контекстуальний підхід дає змогу відновити «життєвий горизонт» документа: зрозуміти, за яких умов і для яких потреб було укладено договір, чому в ньому фігурують певні формули чи юридичні категорії, які політичні наміри стояли за його публікацією або замовчуванням. Для історика міжнародного права цей принцип є способом уникнення анахронічних інтерпретацій і виявлення внутрішньої логіки правових текстів, що постають у межах свого цивілізаційного кола. Водночас він має універсальне методологічне значення: поєднуючи історичну реконструкцію з юридичним аналізом, історико-контекстуальний принцип допомагає зрозуміти, яким чином конкретні міжнародні документи – від античних угод до актів нового часу – відображали структуру міжнародного правопорядку свого часу і готували ґрунт для наступних етапів його розвитку.

Практичне значення історико-контекстуального принципу виразно проявляється у наукових едиціях, що враховують не лише текст, а й історичні обставини його виникнення. Так, зібрана та опрацьована французьким

юристом, істориком і філософом Ж. Барбейраком «Історія стародавніх договорів, або історико-хронологічна колекція трактатів грецьких і латинських авторів та інших пам'яток античності від найдавніших часів до імператора Карла Великого» (1739 р.) [27] є зразком ранньої контекстуалізації міжнародних актів античності та середньовіччя: договори подаються у зв'язку з політичною історією правителів і династій, що дозволяє визначити в них не лише юридичний, а й цивілізаційний зміст. Інший приклад – укладений Ж. Дюмоном восьмитомний «Універсальний дипломатичний корпус з права народів» (1726 р.) [28], де поряд із текстами угод XVII–XVIII ст. наведено довідки про політичні умови їх укладання, діяльність дипломатичних місій, вказано мови оригіналів і перекладів. Це робить збірник не просто зібранням актів, а своєрідною енциклопедією міжнародного права. Завдяки таким прикладам історико-контекстуальний підхід перетворює документ із «мертвого тексту» на історико-правовий факт, відкриваючи нові шари його значення.

Разом із тим контекстуальний метод має певні обмеження. Однією з ключових проблем є небезпека анахронізму – проекції сучасних понять і категорій на тексти минулого. Так, терміни «суверенітет», «нейтралітет», «союз держав», «міжнародне співтовариство» набувають різного змісту в античному, середньовічному та новочасному контекстах, і будь-яка спроба їхнього прямолінійного зіставлення призводить до методологічних викривлень. Інша межа – фрагментарність історичного знання: через брак джерел або їхню односторонність далеко не всі обставини створення міжнародних документів можуть бути відтворені. Тому реконструкція контексту завжди залишається гіпотетичною, що вимагає надзвичайної обережності в наукових узагальненнях.

Подолання цих обмежень можливе лише за умови міждисциплінарного підходу – залучення даних філології, політичної історії, історії міжнародного права, історії дипломатії, історії вчень про державу і право, історії міжнародно-правових учень, теології тощо. Такий синтез забезпечує багатовимірність аналізу пам'ятки, дозволяючи одночасно вбачати в ній і політичний документ, і правову норму, і свідчення культурного обміну між народами.

Отже, історико-контекстуальний принцип виступає не лише методологічним інструментом едиційного джерелознавства, а й епістемологічним критерієм достовірності усього історико-правового знання: він вимагає бачити документ не поза історією, а в історії, як живий прояв міжнародного правопорядку свого часу.

Друге методологічне ядро едиційного підходу становить джерелознавчий принцип. Його головна мета – забезпечення достовірності тексту міжнародно-правових пам'яток шляхом наукової критики, порівняння редакцій і визначення автентичності документів. У цьому сенсі текстологічна критика постає не технічною, а концептуальною процедурою, адже кожна різниця в тексті може вплинути на розуміння норми чи принципу

міжнародного права. Встановлення першотвору, аналіз копій, зіставлення латинських, французьких, німецьких або англійських варіантів договорів дають змогу відновити первісну волю сторін – те, що у правовій традиції визначається як *animus contrahendi*¹.

Поняття автентики в контексті едиційного джерелознавства виходить за межі технічної перевірки справжності. Йдеться про юридичну автентичність – підтвердження того, що даний текст мав силу офіційного міжнародного акта у своєму історичному контексті. Автентика встановлюється через співставлення редакцій – оригінальної, нотаріально завіреної, друкованої; через аналіз публікацій у офіційних збірниках; а також через виявлення згадок у дипломатичному листуванні. У низці випадків вирішальним доказом автентичності є юридичне посилання на документ у наступних міжнародних договорах. Тому автентичність в едиційній науці постає не лише як матеріальний факт, а як юридична функція історичної пам'яті – підтвердження тягlosti міжнародно-правових зобов'язань і спадкоємності норм. Вона поєднує історію тексту з історією права.

Проблема автентичності особливо загострюється у випадках, коли джерела дійшли до нас у пізніших копіях або перекладах. У ранньомодерний період нерідко траплялися редакційні втручання дипломатичних канцелярій, які пристосовували старі договори до нових політичних реалій. Тому едиційне джерелознавство має справу не лише з текстами, а з історією їхніх переписувань – історією трансформацій юридичної пам'яті. Завдання текстологічної критики полягає у фіксації таких змін, у визначенні ступеня їхньої відповідності первинному тексту та у створенні критичного апарату, який дозволяє дослідникові простежити процес еволюції документа. Таким чином, джерелознавчий принцип утворює вимогу наукової точності: кожен опублікований міжнародно-правовий текст повинен бути результатом перевіреного, аргументованого і методологічно усвідомленого редагування.

Джерелознавча критика² охоплює два рівні: зовнішній, спрямований на перевірку автентичності документа, та внутрішній, який аналізує його зміст, структуру й мову [29, с. 46]. На зовнішньому рівні увага зосереджується на матеріальних ознаках: датуванні, підписах, печатках, типі паперу чи пергаменту, графіці, орфографії, способах зберігання. Так, порівняння дипломатичних грамот XIV–XV ст. дозволяє встановити характерні формули титулування, що допомагає ідентифікувати не лише час, а й політичну приналежність акта. Внутрішня критика пов'язана з аналізом юридичної мови, стилістичних формул, термінології. У цьому сенсі джерелознавча критика не є суто технічною процедурою, а перетворюється на методологію реконструкції юридичної думки епохи.

¹ *Animus contrahendi* – намір укласти договір (буквально: «воля до укладення договору»). У юридичному контексті цей латинський термін позначає свідоме й цілеспрямоване волевиявлення сторін на створення договірних зобов'язань, тобто внутрішню установку суб'єкта вступити в правовий зв'язок через договір.

² Під критикою джерела розуміється його аналіз, розбір і оцінка.

Важливим аспектом джерелознавчого принципу є атрибуція – встановлення авторства, походження та умов створення пам'яток міжнародного права. Це завдання має не лише бібліографічне, а й правове значення: від ідентифікації укладачів, редакторів чи сторін залежить розуміння юридичного статусу документа. Атрибуція охоплює такі складники, як: 1) визначення акторів (сторін) договору – держав, монархів, пап, орденів, міст тощо; 2) встановлення місця й часу укладання або промульгації; 3) аналіз офіційної мови документа, печаток і підписів; 4) зіставлення зі спорідненими актами для підтвердження або спростування автентичності. Наприклад, чіткої атрибуції потребують угоди Вестфальського миру 1648 р., оскільки різні тексти договорів – Оснабрюцького та Мюнстерського – відображають інтереси різних груп учасників [30], що безпосередньо впливає на юридичну інтерпретацію їхніх положень.

Атрибуція нерідко виявляє композитний характер джерела – коли текст створювався колегіально або редагувався після укладення договору. Такі випадки потребують співставлення варіантів, зіставлення дипломатичних копій і звірення перекладів, що становить окрему ділянку наукової редакційної роботи в едиційному дослідженні.

Автентика, критика й атрибуція утворюють триєдину систему джерелознавчої верифікації. Без критики атрибуція стає гіпотетичною; без автентики – юридично беззмисловою. Лише їхня взаємодія забезпечує можливість наукового введення пам'ятки до корпусу міжнародно-правових джерел. Такий підхід утвердився ще в XVIII–XIX ст., коли історики та юристи заклали основи критичного ставлення до дипломатичних актів. Відтоді джерелознавчий принцип став не лише технічним засобом, а етичною нормою наукової достовірності – визнанням, що без перевіреного джерела не може існувати ні історія міжнародного права, ні сама його наука.

Для розуміння політико-правового контексту ключове значення також нерідко має питання датування. Один і той самий текст договору, в разі віднесення його до різного часу, поставлений у різні хронологічні рамки, може набувати цілком різних інтерпретацій. Таким чином, атрибуція та датування не є допоміжними, а належать до системних процедур едиційного джерелознавства, оскільки забезпечують ідентичність об'єкта дослідження та достовірність його правового значення.

Отже, джерелознавчий принцип в едиційному дослідженні пам'яток міжнародного права визначає ступінь наукової надійності та правової автентичності відтвореного тексту. Його сутність полягає у критичному вивченні походження, передачі, редакційних змін і матеріальної форми документа, що має претендувати на статус міжнародно-правового джерела. Цей принцип постає як метод історико-правової верифікації: дослідник повинен не лише прочитати документ, а й з'ясувати, що саме він читає – оригінал чи копію, автентичний текст чи пізнішу компіляцію, односторонній акт чи результат договірної процедури. Лише після такого аналізу пам'ятка набуває статусу реального джерела права певної доби, а не просто історичного свідчення.

Одне з чільних місць в едиційному джерелознавстві посідає філологічно-текстуальний методологічний принцип, оскільки саме мова і текстова форма міжнародно-правових пам'яток є безпосередніми носіями змісту норм, ідей та правових традицій. У міжнародно-правових документах мова виконує не лише комунікативну, а й цивілізаційну функцію: вона виявляє політичну ідентичність епохи, рівень її правової культури та уявлення про порядок міждержавних відносин. Латина доби середньовіччя, французька дипломатична мова XVIII–XIX століть, англійська як універсальна мова сучасних міжнародних актів – усе це не просто засоби вираження, а відображення зміни центрів політичного і правового впливу у світі. Через філологічний аналіз термінології – таких понять, як *jus gentium*, *foedus*, *neutralité*, *sovereignty* тощо – простежується еволюція їхнього змісту відповідно до змін міжнародно-правової парадигми.

Структура міжнародно-правового тексту також має глибоке значення, адже відображає його функціональну логіку. Композиційна організація документів – преамбула, диспозитивна частина, фінальні статті – не лише визначає порядок викладу, а й допомагає зрозуміти механізми нормотворення певного часу. Порівняння текстових структур показує, що такі мовні звороти, як, наприклад, «відповідно до принципів справедливості», у різні епохи мали різний правовий зміст: від апелювання до норм моралі у Гаазьких конвенціях 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних спорів [31, с. 179-181] до юридично зобов'язуючої норми у Статуті ООН 1945 р. [32] Структурний аналіз дозволяє відрізнити оригінальні тексти від пізніших копій, визначати елементи, додані редакторами чи перекладачами, і тим самим відновлювати первісну логіку документа.

Філологічно-текстуальний аналіз є, зрештою, необхідною умовою інтерпретації міжнародного права. Юридичний зміст невіддільний від лінгвістичної точності, а тому кожне історико-правове дослідження мусить починатися з критичного вивчення тексту. Виявлення смислових відтінків між оригіналом і перекладом – наприклад, між *shall* та *may*, *liberté* та *independence* – дозволяє уникати анахронізмів і забезпечує коректність реконструкції міжнародно-правових понять. У такий спосіб філологічно-текстуальний принцип перетворює аналіз документів із суто технічного завдання на культурно-історичне дослідження, в якому мова постає не лише інструментом, а й простором пам'яті права.

Методологічне підґрунтя едиційного дослідження пам'яток міжнародного права становить також порівняльно-правовий принцип. Його мета полягає у виявленні історичної тяглості правових формул, понять і структур шляхом зіставлення документів різних епох, цивілізацій і правових систем. У цьому сенсі компаративний аналіз стає не лише технікою порівняння, а й способом реконструкції самого процесу еволюції міжнародно-правової свідомості. В процесі такого порівняння відкривається структурна повторюваність міжнародно-правових норм: стабільно відтворюваними залишаються ідеї суверенітету, свободи морів, територіальної

цілісності, обмеження засобів війни тощо. Змінюється лише юридична форма й аргументація цих принципів – від божественної санкції до правової раціональності державного волевиявлення. Тому порівняльний метод виконує не лише описову, а епістемологічну функцію: через зіставлення норм різних епох дослідник відновлює закономірності розвитку міжнародного права як системи, що формувалася поступово – шляхом узагальнення практики, рецепції попередніх формул і кристалізації універсальних принципів.

Порівняльно-правовий аналіз пам'яток міжнародного права виходить далеко за межі формального зіставлення норм. Його завданням є виявлення інтелектуальної тяглості та рецепції права, завдяки яким утворюється європейська, а згодом і світова правова традиція. Порівняння ідей, зафіксованих у текстах міжнародних угод стародавнього часу та середньовіччя, ранніх збірниках морських звичаїв і в пізніших міжнародних договорах, показує, що міжнародне право не виникло раптово як витвір новочасної дипломатії, а було поступовим процесом узагальнення локальних правових практик. Через такий аналіз виявляються транснаціональні правові традиції – своєрідні «правові архетипи», що мандрують крізь час і простір. Їхнє дослідження у порівняльному контексті дозволяє реконструювати не лише зміст норм, а й логіку правового мислення, яка формувала міжнародну спільноту як комунікативне та правове ціле. Порівняльно-правовий підхід також уможливує виявлення спадковості юридичних концептів – таких, як «право народів» (*jus gentium*), «право цивілізованих народів», що трансформувалися під впливом політичних і філософських змін, але зберігали внутрішню ідею правового впорядкування відносин між державами.

Отже, порівняльно-правовий принцип в едиційному дослідженні пам'яток міжнародного права є методом історичної реконструкції через зіставлення. Він дозволяє відновити внутрішні зв'язки між епохами, віднайти схожість і відмінність між явищами [33, с. 157], виявити універсальні правові інваріанти й зрозуміти, як міжнародно-правовий досвід накопичується, модифікується та передається крізь покоління. Компаративний аналіз текстів і концепцій поєднує емпіричну точність із теоретичним узагальненням: він вимагає не лише знання мови й змісту документів, а й розуміння їхнього місця в загальній історії міжнародного правопорядку. Саме завдяки цьому принципові едиційне дослідження перестає бути лише філологічною реконструкцією – воно перетворюється на форму історико-правового мислення, здатного охопити розвиток міжнародного права як цілісний процес.

Едиційне джерелознавство, у своїй сучасній формі, виходить далеко за межі технічного опрацювання текстів міжнародно-правових документів. Воно постає як форма історичної відповідальності юридичної науки перед минулим – відповідальності за точність, автентичність і контекстуальну добросовісність історико-правових реконструкцій. У світі, де історія міжнародного права дедалі частіше використовується як інструмент політичних

нарративів або ідеологічних інтерпретацій, саме едиційне джерелознавство слугує захисним механізмом від маніпуляцій історичною пам'яттю. Воно створює надійне джерельне підґрунтя, що дозволяє відокремити документальну істину від пізніших політичних прочитань. Критично верифіковане видання міжнародного договору, папської були чи дипломатичного документу – це не лише археографічна подія, а акт наукового спротиву історичному ревізійному. Завдяки цьому едиційне джерелознавство стає частиною інтелектуальної етики науки міжнародного права: воно формує культуру джерельної точності, яка є передумовою об'єктивного розуміння міжнародно-правової еволюції.

У цифрову епоху едиційне джерелознавство набуває нового техніко-методологічного виміру. Сучасні відкриті ресурси – Internet Archive [34], Gallica [35], електронні колекції архівних установ України³ та інші – створюють безпрецедентні можливості для доступу до оцифрованих пам'яток міжнародного права. Цифрові бази даних змінюють саму природу наукової едиції: замість поодиноких друкованих збірників формується мережевий корпус джерел, в якому тексти можуть бути зіставлені, а варіанти – верифіковані за допомогою автоматизованих інструментів аналізу. Така електронна едиція надає змогу об'єднувати тексти, записані різними мовами, створювати паралельні переклади, здійснювати компаративний пошук і фіксувати історію редагувань документів.

Водночас цифрові технології ставлять і нові виклики: питання автентичності електронних копій, необхідність збереження оригінального графічного вигляду документа, етична відповідальність за точність метаданих. Саме тому електронна едиція в жодному разі не може бути заміником класичної археографічної праці, але має виступати її продовженням і розширенням у цифровому вимірі. Перспективи розвитку цього напрямку пов'язані зі створенням електронних багатомовних репозитаріїв міжнародно-правових пам'яток – своєрідних цифрових «лабораторій історії міжнародного права», де автентичність і доступність поєднуються з аналітичним апаратом та історичним коментарем.

Одним зі стратегічних завдань сучасної вітчизняної науки міжнародного права є створення українського *Corpus diplomaticum* – національного проекту, покликаного інтегрувати український документальний спадок у глобальний науковий простір. Такий корпус мав би об'єднати публікації міжнародних договорів, актів дипломатії та архівних документів, що відображають участь держав, що в різний час існували на українських землях, інших суб'єктів міжнародного права, у системі міжнародних відносин різних епох. Його поява сприяла б не лише впорядкуванню наукових ресурсів, а й відновленню історичної суб'єктності України у міжнародно-правовій історії – через документальне підтвердження її багатовікової присутності у світовому дипломатичному процесі.

³ Наприклад, цікавим вбачається оприлюднений на сайті Державної архівної служби України текст булли папи Григорія IX «домініканцям, що вирушають у сарацинські і поганські землі на право сповіді католиків у цих краях та звільнення їх від церковних кар» від 22 серпня 1233 р. [36].

Паралельно формується концепція «історичної школи міжнародного права», що поєднує дослідження історії норм із критичним виданням джерел. Едиційне джерелознавство у цьому контексті стає не допоміжною дисципліною, а фундаментом історико-правового мислення, без якого неможлива ані реконструкція міжнародно-правових процесів минулого, ані формування нових наукових парадигм. У такий спосіб едиційне джерелознавство постає містком між історією й сучасністю міжнародного права – між текстом як матеріальним свідченням минулого та його інтерпретацією в сучасній науці. Воно не лише забезпечує достовірність джерельної бази, а й підтримує тяглість правової пам'яті, без якої розвиток міжнародного права втрачає історичну глибину та цивілізаційний сенс.

Висновки. Таким чином, з огляду на все сказане можемо підсумувати, що едиційне джерелознавство виступає методологічним ядром історико-правових досліджень міжнародного права, об'єднуючи чотири ключові принципи: історико-контекстуальний, джерелознавчий, філологічно-текстуальний і порівняльно-правовий. Перший дозволяє реконструювати умови укладення міжнародних актів, враховуючи політичний, культурний та цивілізаційний контекст кожної епохи. Другий забезпечує автентичність, критичну оцінку джерел, правильну атрибуцію авторства та достовірне датування документів. Третій зосереджується на мовній, термінологічній і структурній точності текстів, аналізі їхніх редакцій, перекладів і філологічних особливостей, що визначають смислову достовірність правових норм. Четвертий принцип фокусує увагу на зіставленні правових систем, виявленні спадковості норм і транснаціональних ідей, що формували універсальні засади міжнародного правопорядку. Разом вони формують системну методологію, яка робить можливим глибоке й точне розуміння розвитку міжнародного права та рецепції його норм через століття.

Важливість едиційного джерелознавства виходить за межі методологічної функції. Воно слугує мостом інтеграції українських і світових історико-правових досліджень, відкриваючи шлях до порівняльного аналізу традицій, рецепції норм і транснаціональних правових концептів. Через критичне опрацювання документальної бази воно створює умови для участі національної науки у глобальному науковому просторі, забезпечує історичну тяглість і точність відтворення міжнародно-правових процесів, а також протидіє маніпуляціям із правовою пам'яттю.

На сучасному етапі постає очевидна необхідність інституціоналізації едиційного джерелознавства в юридичній освіті та науці. Це передбачає не лише створення наукового корпусу пам'яток міжнародного права та цифрових репозитаріїв, а й включення методології едиційного джерелознавства до навчальних програм, що формують нове покоління дослідників. Така інституціоналізація сприятиме утвердженню історично відповідальної практики дослідження міжнародного права та підвищенню рівня академічної культури у сфері історико-правової науки та науки міжнародного права.

Література:

1. Войцехівська І. Н. Структура історичного джерелознавства: традиції та сучасні проблеми. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 3. Джерелознавчі дисципліни*. Київ, 2001. С. 255–270.
2. Калакура Я. С. Українське історичне джерелознавство: традиції і сучасність. *Константи*. 1996. № 2(5). С. 27–39.
3. Історичне джерелознавство: Підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; Гол. ред. С. В. Головка. Київ: Либідь, 2002. 488 с. URL: <https://archive.org/details/istorychnedzherelozn>
4. Павленко С. Ф. До питання про періодизацію історіографії українського джерелознавства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. Київ, 2001. Вип. 54.
5. Пуряєва Н.В. Українське лінгвістичне едиційне джерелознавство. *Українська мова*. 2019. № 2. С. 94–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2019_2_10
6. Усенко І.Б. До питання про розвиток юридичного джерелознавства в Україні. *Джерела права України, інших країн та міжнародної спільноти країн: історія та сучасність : матеріали ХХІХ Міжнародної історико-правової конференції, 19-22 вересня 2013 р., м. Феодосія* / ред. колегія : І.Б. Усенко (голова), А.Ю. Іванова (відп. секретар), О.А. Гавриленко, І.А. Іванніков, В.Є Кириченко, Н.М. Крестовська, О.О. Малишев, І.В. Музика, О.М. Редькіна, Є.В. Ромінський, С.О. Шаляпін, О.Н. Ярмиш. Київ; Сімферополь : Універсум, 2013. С. 100–107.
7. Бойко І.Й. Джерела та характерні риси права в Галичині у складі Польського Королівства (1387–1569 рр.) : монографія. Львів : ЛНУ, 2010. 342 с.
8. Кириченко В.Є. Договір як джерело права. *Джерела права України, інших країн та міжнародної спільноти країн: історія та сучасність : матеріали ХХІХ Міжнародної історико-правової конференції, 19-22 вересня 2013 р., м. Феодосія* / ред. колегія : І.Б. Усенко (голова), А.Ю. Іванова (відп. секретар), О.А. Гавриленко, І.А. Іванніков, В.Є Кириченко, Н.М. Крестовська, О.О. Малишев, І.В. Музика, О.М. Редькіна, Є.В. Ромінський, С.О. Шаляпін, О.Н. Ярмиш. Київ; Сімферополь : Універсум, 2013. С. 64–71.
9. Бондарук Т.В. Литовський статут 1566 р. в українській правовій традиції. *Бондарук Т.В. Історико-правові ессе*. Київ-Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2017. С. 159–162.
10. Гавриленко О.А. Найдавніші міжнародні договори Великого Князівства Литовського, Руського і Жемайтійського (друга половина XIV ст.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 223–234. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.34>
11. Гавриленко О.А. Типологізація джерел до вивчення права античних держав Північного Причорномор'я. *Актуальні питання розвитку української історико-правової науки у сучасних умовах російсько-української війни та післявоєнного відновлення: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 14 листопада 2024 р.)* / І.Й. Бойко (голова редколегії), Ю.В. Олійник (відп. секр.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2024. С. 56–67. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/Zbirnyk_materialiv_14.11.2024.pdf
12. Ковальова С.Г. Судебник великого князя Казимира Ягайловича: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 112 с.
13. Калакура Я. С. Українська археографічна традиція: історія і сучасність. *Український археографічний щорічник*. 2016. Вип. 19-20. С. 18–30. <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0000798725>
14. Шологон Л.І. Палеографія як спеціальна історична дисципліна (на прикладі запровадження фонетичного правопису в Галичині наприкінці XIX ст.). *Вісник гуманітарних наук*. 2025. Вип. 7. 9 с. <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/84>

15. Панашенко В.В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. Київ: Наукова думка, 1974. 111 с. https://archive.org/details/paleohrafiya_ukrainskooho_skoropysu
16. Бездрабко В.В. Текстологія історична. *Енциклопедія історії України*. Т. 10. Т-Я. Київ: Наукова думка, 2013. С. 45–47. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>
17. McGann J.J. A critique of modern textual criticism. Charlottesville: University Press of Virginia, 1992. 146 p.
18. Гавриленко О.А. Історіографія еволюції міжнародного права та його науки: основні етапи становлення та розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2025. Вип. 39. С. 349–365. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-39>
19. Григорьева Т. Історія дипломатії від давнини до кінця XVII століття. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. 178 с.
20. Лиман С.І., Парфіненко А.Ю. Історія міжнародних відносин та дипломатії (довестфальська доба). Суми : Університетська книга, 2024. 700 с.
21. Дмитрієв А.І., Дмитрієва Ю.А., Задорожній О.В. Історія міжнародного права. Монографія. Київ: Проміні, 2008. 383 с.
22. Буткевич О.В. Міжнародне право Середніх віків: монографія. Київ: Вид-во гуманітарн. літ., 2008. 672 с.
23. Benham J. International Law in Europe, 700-1200. Manchester, Manchester University Press, 2022. XX, 337 p.
24. Neff S.C. Justice Among Nations. A History of International Law. Cambridge, London: Harvard University Press. 2014. 628 p.
25. Gaurier D. Histoire du droit international : de l'Antiquité à la création de l'ONU. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2005. 1136 p.
26. Гавриленко О.А., Новікова Л.В., Сироїд Т.Л. Історія міжнародного права : хрестоматія-практикум для студентів напряму підготовки 6.030202 – «Міжнародне право». Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 676 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Syroid_Tetiana/Istoriia_mizhnarodnoho_prava_khrestomatiiia-praktykum.pdf
27. Barbeyrac J. Histoire des anciens traites ou recueil historique et chronologique des traites repandus dans les auteurs grecs et latins, et autres monumens de l'antiquité, depuis les tems les plus reculez jusques à l'empereur Charlemagne. Part 1-2. Amsterdam; La Haye, 1739. 474, 387 p. URL: https://archive.org/details/bub_gb_KD0_AAAAcAAJ/page/n513/mode/2up
28. Corps universel diplomatique du droit des gens : contenant un recueil des traites d'alliance, de paix, de treve, de neutralité, de commerce, d'échange & autres contrats, qui ont été faits en Europe, depuis le regne de l'empereur Charlemagne jusques à présent : avec les capitulations imperiales et royales : le tout tiré en partie des archives de la tres-auguste Maison d'Autriche, & en partie de celles de quelques autres princes & etats. 8 tomes. A Amsterdam : Chez P. Brunel, R. et G. Wetstein, les Janssons Waesberge, et L'Honoré et Chatelain ; A la Haye : Chez P. Husson et Charles Levier, 1726. URL: https://archive.org/details/gri_33125011120553/page/n107/mode/2up
29. Сімперович В. Історико-джерелознавчий аналіз як основа музеєзнавчого дослідження. *Військово-історичний меридіан*. 2013. Спецвипуск. С. 40–51. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/07.10.2013/pdf/40-51.pdf
30. Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України; Київський університет права, 2001. 426 с.
31. Миколаєнко Я.Ю. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*.

- Серія: Право*. 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 179–181. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35eac8c0-3c10-4e80-b2ce-0b8a5c3963a4/content>
32. United Nations Charter (full text). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
33. Юркевич Х. Порівняльно-правовий метод у конституційно-правових дослідженнях. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 156–160. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/31.pdf>
34. Internet Archive. Non-profit library of millions of free texts, movies, software, music, websites, and more. URL: <https://archive.org/>
35. Gallica. Digital library of the BnF and its partners. URL: <https://gallica.bnf.fr/accueil/en/html/accueil-en>
36. Булла папи Григорія IX «домініканцям, що вирушають у сарацинські і поганські землі на право сповіді католиків у цих краях та звільнення їх від церковних кар» від 22 серпня 1233 р. URL: <https://archives.gov.ua/?uniq=1&s=&r=26&a=8>

Havrylenko O. Edition sources studies in the structure of contemporary historical and legal research on international law

Summary. In contemporary legal-historical scholarship, increasing attention is paid to primary sources of international law – treaties, maritime codes, diplomatic acts, and declarations – which constitute the documentary foundation of the international legal order. This trend reflects a growing interest in source-based reflection, through which international law is understood as a historically formed system of norms and ideas. In this context, editorial source studies (*édition critique*) acquire particular importance as an interdisciplinary field aimed at the scholarly processing, critical editing, and contextual interpretation of international legal documents.

This approach integrates methods of archeography, textual criticism, philology, the history of international law, and comparative legal studies. It encompasses the full cycle of work with sources – from their identification and critical revision to the reconstruction of the evolution of international legal concepts. The main functions of editorial source studies include ensuring textual authenticity, establishing authorship and dating, reconstructing historical and political contexts, providing a basis for comparative analysis, and forming a reliable documentary foundation for legal-historical generalizations.

Methodologically, this field relies on historical-contextual, source-critical, philological, and comparative legal principles. These principles make it possible to avoid anachronistic interpretations, ensure the accuracy of reconstructions, and trace the continuity of fundamental ideas of international law, such as sovereignty, territorial integrity, freedom of the seas, and the limitation of means of warfare.

It is concluded that editorial source studies serve as a mediating link between archival documents and scholarly knowledge, creating the conditions for an adequate interpretation of the history of international law. The institutionalization of this field and the development of digital source corpora open new perspectives for Ukrainian research within the global academic community.

Key words: international law, edition sources studies, historical-legal research, archeography and textual criticism, comparative-legal analysis, historical authenticity of documents.

Дата першого надходження статті до видання: 09.01.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.01.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0